

Een inwoner uit Waalwijk met bijzondere bezittingen.

Spittend door de oude archieven kom je soms verrassende dingen tegen. Een bijzondere is die over de familie Scholten.

De Berbice

Omdat Willemina Pronck de weduwe van Willem Scholten in ondertrouw is gegaan wordt er een staat van inventaris opgemaakt van haar bezittingen en hierbij zit wel een heel bijzondere bezitting, zeker voor iemand uit ons heemgebied.

Haar man Willem Scholten is overleden in West-Indië in het kustgebied genaamd "de Berbice". West-Indië bestond uit een aantal koloniën op de Noordkust van Zuid-Amerika. Nu bekend als Republiek Guyana.¹⁾

Weduwe in Drunen

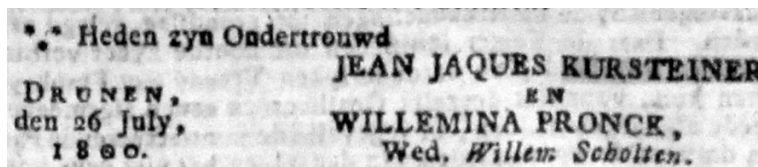
Willem Scholten was in gemeenschap van goederen getrouwd met Willemina Pronck en zij is van plan te trouwen met Jean Jacques Kursteiner die in Waalwijk woont. De weduwe heeft uit haar eerste huwelijk een, dan nog levende, minderjarige zoon, Jan Petrus Scholten. Ze wordt bijgestaan bij de inventarisatie door haar zwager Johannes Steinbuch, commies van de Posterijen te Drunen.²⁾ Steinbuch is tevens de momboir (voogd) van haar zoon. Waarschijnlijk woont ze op dat moment bij haar zwager, haar moeder woonde tot haar dood in 1795 ook in Drunen en ook haar zwager en haar halfzus wonen ten tijde van het huwelijk in Drunen. Vanwege deze familiebanden is ze, na haar vertrek uit West-Indië, in Drunen komen wonen.

A photograph of a document showing four handwritten signatures in cursive script. From top to bottom, the signatures are: 'W. Scholten', 'G. Pronck', 'Jean Jacques Kursteiner', and 'J. Steinbuch'. The signatures are written in dark ink on a light-colored paper.

De handtekeningen van Willemina Pronck, haar zwager Johannes Steinbuch en haar tweede man Jean Jacques Kursteiner

Het tweede huwelijk

Op 21 juli 1800 verschijnt Wilhelmina Pronck voor de schepenen van Nieuwkuijk en ze verklaart dat ze op basis van een testament van 9 oktober 1791 de enige erfgename is van haar man. In het testament is o.a. vastgelegd dat bij een eventueel tweede huwelijk zij moet zorgen voor een goede opvoeding van haar kind(eren) en dat het vermogen onder haar blijft berusten tot de kinderen meerderjarig zijn. Omdat ze plan is om weer te gaan trouwen heeft ze besloten aan haar enige zoon uit het bezit van zijn vader een bedrag van f 13.000,- toe te kennen. Ze zal zorgen dat genoemd bedrag aan haar zoon tijdig zal worden uitgekeerd.

Aankondiging van het huwelijk in de krant

De zelfde dag wordt er, in verband met het voorgenomen huwelijk van Kursteiner en de weduwe Scholten, een akte van huwelijkse voorwaarden opgemaakt voor de schepenen van Nieuwkuijk.

Ze leggen daarin o.a. vast dat de bezittingen die ze in het huwelijk zullen inbrengen zullen vastleggen in een staat van inventaris. Verder zullen alle erfenissen en inkomsten e.d. tijdens het huwelijk ten goede komen van het gezamenlijke huishouden. Voor schulden gemaakt voor of tijdens het huwelijk zijn ze niet aansprakelijk, maar deze komen ten laste van degene die de schuld gemaakt heeft. De bruidegom mag zich niet bemoeien met het beheer van haar goederen en hij mag deze niet als onderpand o.i.d. gebruiken voor het aangaan van leningen. Als de bruid eerder dan de bruidegom komt te overlijden dan krijgt hij een bedrag f 10.000,-.

Of deze overeenkomst aan de basis staat van de echtscheiding die al ongeveer anderhalf jaar na het sluiten van huwelijk wordt vastgelegd is niet duidelijk, maar een en ander zal zeker een rol bij de ontstane meningsverschillen hebben gespeeld. In ieder geval Kursteiner is er na een korte periode van "huwelijks geluk" financieel niet slechter van geworden.

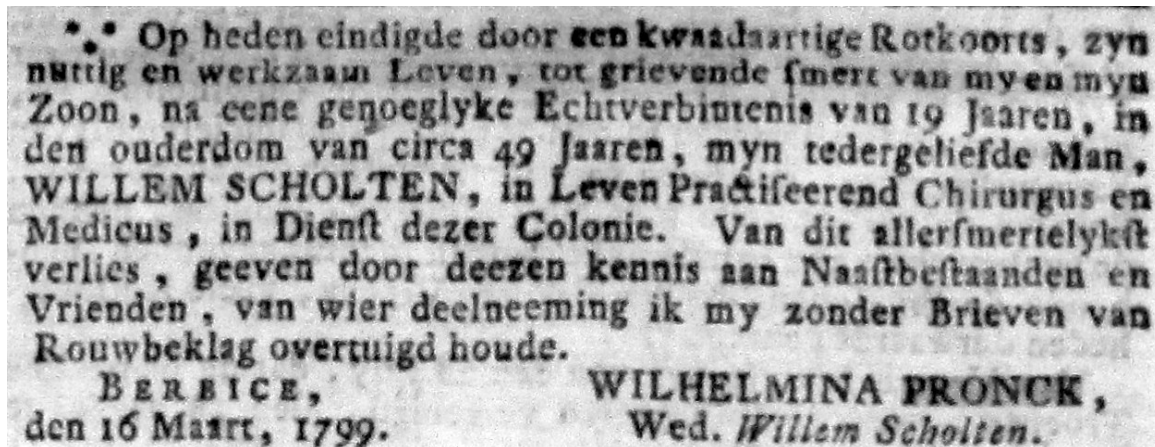
De scheiding van tafel en bed wordt vastgelegd in een uitgebreide notariële akte. Als reden van de scheiding wordt vermeld dat er "*verregaande onlusten en onenigheden*" zijn ontstaan. Nadat de ruzies waren bijgelegd zijn dezelfde onenigheden weer "*opgekomen en uitgebarsten*", en wel in die mate dat als men langer zou blijven samenwonen er "*groot onheil van zou komen.*"

Verder komen ze (verdeeld over een tiental aparte artikelen) o.a. het volgende overeen: Kursteiner mag al zijn bezittingen die hij bij het huwelijk heeft ingebracht houden en van zijn vrouw krijgt hij 10 schuldbrieven van f 1.000,- per stuk. Daarnaast een bedrag van f 2.400,-, te betalen in 3 termijnen. Hij krijgt verder jaarlijks een bedrag van f 400,- gedurende het verdere leven van zijn vrouw of tot zijn eventuele sterfdag.

Willemina Pronck behoudt alles wat ze bij haar huwelijk heeft ingebracht of verkreeg tijdens het huwelijk. De gemaakte huwelijkse voorwaarden zijn niet meer van toepassing. Beide partijen zijn niet meer aansprakelijk voor gemaakte schulden door de andere partij na deze scheiding. Kursteiner moet direct haar woning ontruimen en verlaten. Kursteiner mag zolang Willemina in Waalwijk woont, om verdere "*droefenisse*" te vermijden, niet meer in Waalwijk komen wonen

Willem Scholten in de Berbice

Willem Scholten, de eerste man van Willemina wordt verschillende malen vermeld op de naamlijst van inwoners van Berbice uit 1794 en wel als ouderling van de Gereformeerde Gemeente, als Weesmeester en als burger-kapitein in de bereden divisie. Op dat moment staat jonkvrouw Anna Clementia Crop⁴⁾ weduwe van Hendrik Hoffham nog geregistreerd als eigenaresse van de plantage Anna Clementia; daarvoor was de naam van de plantage Elizabeth Adriana.

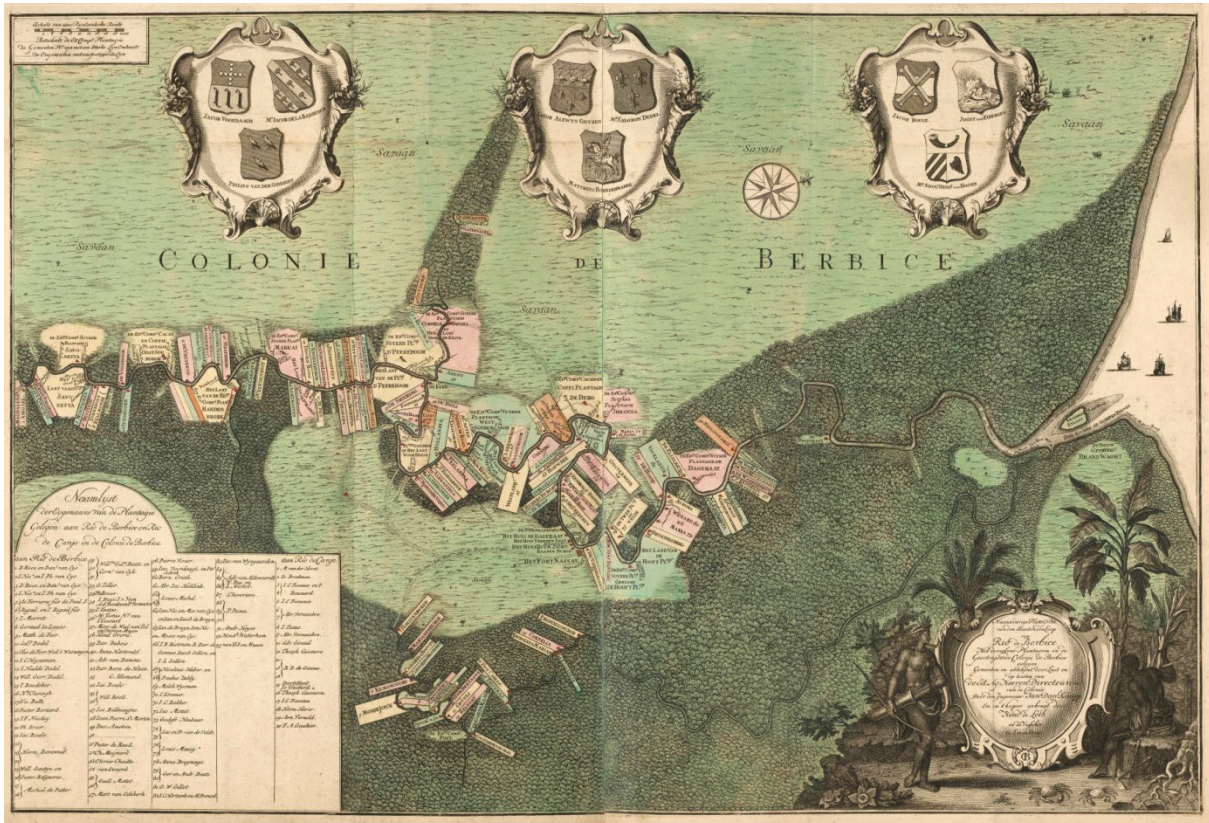

De overlijdensadvertentie van Willem Scholten in de krant

Plantage Anna Clementia

In het Engelse Nationale Archief is een inventarisatie aanwezig van de plantages in het jaar 1818 in o.a. de Berbice. Onder nr. 1 wordt vermeld de plantage Anna Clementia, groot 750 akkers, gelegen in Rio Canje, kolonie Berbice.⁵⁾ De eigenaren zijn de Erven Pieter Engelen te Amsterdam, Hendrik Elzer te Amsterdam, Barthelemy Lourens Boijer de Camprieu, getrouwd met Geertruij Helena van de Velde, hij woont in 't Haije en Wilhelmina Kursteiner-Pronck te Waalwijk ieder voor een vierde deel. De plantage is niet bezwaard. Waarschijnlijk zijn ze de erfgenamen van Anna Clementia Crop.

De inventarisatie is gemaakt vanwege een afgesloten verdrag tussen Nederland en Engeland. Na de nederlaag van Napoleon werd de kwestie van de Nederlandse koloniën besproken. Die koloniën hadden na 1795 onder Engels gezag gestaan. In de gemaakte overeenkomst staat dat Engeland de koloniën terug geeft met uitzondering van Kaap de Goede Hoop, Essequibo, Demerara en Berbice. Hierbij worden nog verdere afspraken gemaakt voor de Nederlandse eigenaren, zoals 5 jaar vrije handel voor Nederlandse schepen en bescherming van de hypotheekhouders.

Berbice in het huidige Guyana in 1742, de naam van de plaats New Amsterdam verwijst nog naar het Hollandse bezit. De plantages aan de Rio Canje liggen onderin het beeld.

In "Brieven over het bestuur der Colonien" komt een beschrijving van de plantage Anna Clementia voor. De plantage wordt beschreven met gronden van de allerbeste soort. De plantage is in eerste instantie aangelegd voor de cacao-teelt, maar nu teelt men ook koffie en katoen. In 1846 is de plantage niet meer in het bezit van bovengenoemde families. Als eigenaar wordt dan James Forsyth genoemd.

De erfenis

De bezittingen van Willemina Pronck en die van haar overleden man bestaan volgens de opgemaakte inventaris in Drunen uit het volgende:

Een vierde gedeelte van een (onverdeelde) plantage genaamd Anna Clementia, gelegen in West-Indië op de kust genaamd Berbice. Vermoedelijk is Anna Clementia Crop een familielid en is de plantage die haar voornaam draagt hierdoor mede in handen van de familie Scholten gekomen. Hendrik Elzer is later ook een van de vier eigenaren. Bij het huwelijk in 1753 van Hendrik Hoffman en jonkvrouw Anna Clementia Crop werd zelfs een gedrukt boekje uitgegeven met allerlei lofzangen, redevoeringen e.d.) Op de plantage werken 170 slaven.⁵⁾ De plantage is 750 akkers groot.⁶⁾ De hele plantage wordt door de weduwe zelf geschat op een waarde van f 80.000,-. Haar aandeel is dus f 20.000,-.

Verder waren toen haar man nog leefde in hun huis 20 huisslaven, zowel mannen als vrouwen, aanwezig.

memorie

De weduwe heeft bij haar vertrek uit West-Indië de heer De Vreij, Gouverneur ad interim gemachtigd om de plantage te exploiteren.

Verder is ze in het bezit van wisselbrieven en andere plantages die in Engeland liggen die zij nu schat op een waarde van

	f 24.000,-
Een onderhandse obligatie, met een rente van 4%	f 4.000,-
Ze heeft een huis ⁷⁾ gekocht in Waalwijk voor het kapitale bedrag van	f 3.900,-
Een onderhandse obligatie met een rente van 4%	f 350,-

Ze kan geen opgave doen van de aanwezige contanten ten tijde van het overlijden van haar man, die zijn overigens uitgegeven aan kosten vanwege zijn overlijden. Van de inboedel in Berbice kan ze geen opgave doen, ze heeft die verkocht.

Haar bezittingen van goud en zilverwerk zijn: een gouden horloge met een gouden ketting, enkele gouden en zilveren bijouerieën, twaalf zilveren tafellepels, vorken (*fourcetten*), een Japanse punchkom met een zilveren deksel en lepel, enkele zilveren theelepeltjes en nog wat kleinigheden.

Verder verklaart ze dat de plantage bezwaard is met een schuld van f 40.000,-, haar aandeel hierin is dus f 10.000,-.

Of de inventaris serieus en geheel naar waarheid is opgemaakt valt overigens te betwijfelen. Als de regering bij het afschaffen van de slavernij een vergoeding voor de slaven geeft van f 300,-, dan is de waarde van de aanwezige 190 slaven f 57.000,- in waarde al bijna gelijk aan de opgegeven waarde van de plantage van f 80.000,-. De waarde van de slaven is rond 1800 waarschijnlijk echter het dubbele van f 300,-, in totaal een aanzienlijk bedrag dus in die tijd.

Bert Meijs

Bijlage

De familie Scholten (van Gansoijen)

Willemina PRONCK, geboren ca 1765 te Maastricht, overleden op 31-10-1821 te Waalwijk. *zij is een halve zus van Helena Christina Schwecht* en een dochter van Adriaan Pronck en Maria de Booi

Gehuwd (1) ca 1780 Echtgenoot is Willem SCHOLTEN, chirurgijn en medicus en plantagehouder te Berbice in West-Indië (Guyana), geboren ca 1750 overleden op 16-03-1799 te Berbice West-Indië.

Gehuwd (2) op 10-08-1800 te Drunen en gescheiden van tafel en bed op 26-02-1802 te Waalwijk van Jean Jacques KURSTEINER, gedoopt ca 1765 te Vlissingen, overleden na 1818 en waarschijnlijk voor 10-1821. Hij woont ten tijde van zijn huwelijk bij zijn ouders in Waalwijk

Uit het eerste huwelijk:

II.1 Johannes Petrus SCHOLTEN, Heer van Gansoijen, advocaat, griffier vredegerecht, kantonrechter, gedoopt op 24-11-1785 te Rio de Berbice, overleden op 29-10-1846 te Wageningen op 60-jarige leeftijd. In 1828 koopt hij de Heerlijke Rechten van Gansoijen en hij gaat de achternaam Scholten van Gansoijen voeren

Gehuwd (1) op 25-10-1808 te Beusichem met Gezina Catharina ELZER, gedoopt 29-10-1790 te Amsterdam, begraven op 18-08-1809 te Besoijen, dr. Van Hendrik Elzer, predikant en Regina Amalia Schultz.

Gehuwd (2) op 24-jarige leeftijd op 13-11-1810 te Terheijden met Arnoldina Maria FRIJLINCK, 34 jaar oud, gedoopt op 07-01-1776 te Terheijden, overleden op 15-03-1825 te Breda op 49-jarige leeftijd, dochter van Willem Folkert FRIJLINCK, majoor en Anna Helena RIETVELT (familie van J. Rietveld die in 1813 de Heerlijke rechten van Herpt kocht). In 1821 schenken Scholten en zijn 2^e vrouw aan de Hervormde kerk aan de Haven een orgel gebouwd door de Bredase orgelbouwer Cornelis van Oeckelen. Mogelijk is het overlijden van zijn moeder de aanleiding geweest voor de schenking.

Gehuwd (3) op 43-jarige leeftijd op 18-09-1829 te Amsterdam met Susanna Petrina FARRET, 41 jaar oud, rentenierster, gedoopt op 09-04-1788 te Amsterdam, overleden op 14-01-1872 te Wageningen op 83-jarige leeftijd, dr. van Johan Pieter Farret en Susanna Cornelia Graafland, wed. van Johannes Glasbergen.

Uit het eerste huwelijk:

1. Gezina Catharina SCHOLTEN, geboren op 12-08-1809 te Besoijen en overleden op 3-06-1861 te 's Gravenhage.

Gehuwd op 23-jarige leeftijd op 17-05-1833 te Waalwijk met Leonard METMAN³⁾, 25 jaar oud, advocaat, geboren op 2-05-1808 te Waalwijk, en overleden op 5 oktober 1860 te Paramaribo (Suriname), zn. van Philippus Verhagen Metman, predikant te Vlijmen en later te Waalwijk en Johanna Florentina Adolphina Eleonora Legou.

Uit het 2^e huwelijk zijn te Waalwijk en Wageningen nog meer kinderen geboren.

Noten

1) West-Indië bestond uit een aantal koloniën op de Noordkust van Zuid-Amerika. Nu bekend als Republiek Guyana. Oorspronkelijk was het Nederlands bezit en na 1814 werd het Engels bezit.

Berbice was een Zeeuwse handelspost aan de noordkust van Zuid-Amerika. In 1627 kwam een akkoord tot stand voor het stichten van een patroonschap in Berbice. Berbice werd in 1665 door de Engelsen aangevallen, maar de commandeur Bergenaer wist de aanval af te slaan en zelfs Essequibo te heroveren. Berbice was een bloeiende handelspost en er ontwikkelde zich een plantagekolonie. De erfgenamen van de oorspronkelijke patroons van Berbice kregen in 1678 deze kolonie van de nieuwe West-Indische Compagnie als erfelijk leen toegewezen, op voorwaarden die daarna in 1703 zijn vernieuwd. De Zeeuwse belanghebbenden stonden gedurende de Spaanse Successieoorlog hun kolonie aan de Fransen af. Een agent van Lodewijk XIV verkocht haar in 1714 aan een combinatie van Amsterdamse kooplieden, die haar in 1720 inbracht in de Sociëteit van Berbice. In 1782 werd het gebied door de Engelsen bezet, maar nog in datzelfde jaar heroverd door een Frans eskader en bij de vrede aan de Republiek teruggegeven. Na de Franse tijd hebben de Engelsen de kolonie niet meer teruggegeven.

2) Bert Meijs, MGT, *Drunen een belangrijke schakel in het Postvervoer*, 2009, pag 174. Steinbuch wordt later directeur van de posten in Den Bosch

3) Leonard Metman was advocaat van beroep en werd op 28 december 1859 benoemd tot commissaris van de koning voor de West-Indische wetgeving. Hij studeerde aanvankelijk theologie, maar maakte al snel de overstap naar de faculteit der rechtswetenschappen. Hij onderbrak zijn studie om als sergeant van de vrijwillige jagers van de hogeschool deel te nemen aan de Tiendaagse Veldtocht van 1831, waarvoor hij later het Metalen Kruis ontving. Na zijn promotie vestigde hij zich als advocaat in Den Haag.

De namen van de families Scholten en Metman zijn overigens in Waalwijk blijvend aan elkaar verbonden vanwege de op het orgel van de Kerk aan de haven aangebrachte plaquettes. Het orgel werd in 1821

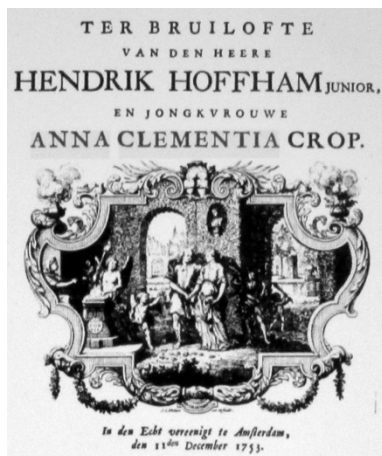

Het door Scholten geschonken orgel (gerestaureerd in 2008) met het bordje met zijn naam en de naam van zijn vrouw

geschonken door Scholten en in 1823 ingewijd door predikant Verhagen Metman, de vader van Leonard.

Leonard Metman was van 7 oktober 1850 tot 26 april 1853 lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal voor het kiesdistrict Gouda en in de loop der jaren werd hij benoemd in velerlei commissies. Als 'amanuensis' van de commissie die te nemen maatregelen met betrekking tot de Maatschappij van Weldadigheid moest onderzoeken, werd hij in 1843 benoemd tot ridder in de orde van de Eikenkroon. Op 27 september 1852 benoemde de koning hem tot lid van de commissie tot het ontwerpen van wetgeving voor de Nederlandse West-Indische bezittingen en op 19 juli 1856 tot ridder in de orde van de Nederlandsche Leeuw. Bij koninklijk besluit van 28 december 1859 werd Leonard benoemd tot commissaris van de koning voor de West-Indische Wetgeving en uitgezonden naar Suriname, waar hij op 26 april 1860 met groot ceremonieel werd ontvangen. Zijn werkzaamheden waren bijna voltooid, toen hij eind augustus ziek terugkeerde van een reis naar Marowijne. Aanvankelijk leek hij te herstellen, maar uiteindelijk kostte deze ziekte hem op 5 oktober 1860 het leven. De plechtige begrafenis vond plaats op 6 oktober.

4) Anna Clementia Crop staat als doopgetuige vermeld bij de doop van verschillende kinderen van Hendrik Elzer. Vermoedelijk is zij een familielid en is de plantage die haar voornaam draagt hierdoor mede in handen van de familie Scholten gekomen. Hendrik Elzer is later ook een van de vier eigenaren. Bij het huwelijk in 1753 van Hendrik Hoffman en jonkvrouw Anna Clementia Crop werd zelfs een gedrukt boekje uitgegeven met allerlei lofzangen, redevoeringen e.d.

5) 1 akker (acre) is hier waarschijnlijk gelijk aan de Surinaamse Acre n.l. 0,43 hectare, de grootte van de plantage is dus 322,5 hectare.

6) De slavernij werd in Nederland, 30 jaar later dan in Engeland, in 1863 afgeschaft. De eigenaren kregen per slaaf 300 gulden schadevergoeding en de slaven moesten verplicht nog 10 jaar op de plantage blijven werken. In 1763 is er in Berbice een slavenopstand geweest. Plantages werden verwoest en ca 1.800 slaven en 40 blanken werden gedood. De opstand heeft bijna 10 maanden geduurd en de rebellenleiders werden later terecht gesteld en op een beestachtige wijze gemarteld en gedood.

7) Volgens Ineke van den Houdt-Swinkels van heemkundekring De Erstelinghe stond dit

huis, grenzend aan het "kerkepad", nu Kerkstraat, tegenover de kerk aan de haven. Haar zoon verkoopt in 1834, hij verhuisd dan naar Wageningen, zijn huis genaamd

De verkoopadvertentie in de krant

Plantlust.

Beschrijving

Schilderij van de schilder Henri Knip (1819-1897), gedateerd ca. 1890, voorstellende het uit 1761 daterende pand Plantlust bij de looierij van de familie Gragtmans (Grotestraat 134). Boven het bijgebouw is de dakruiter van de Nederlands Hervormde Kerk aan de haven te zien (Salha)

Schilderij van de schilder Henri Knip (1819-na 1897), gedateerd ca. 1890, voorstellende de looierij van de familie Gragtmans op Plantlust aan de Grotestraat 134. Links achter de looierij het woonhuis van de familie. Geheel links de Nederlands Hervormde kerk aan de haven (Salha)